

Відгук

офіційного опонента про дисертацію
Інни Володимирівни Богданової
«Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному
дискурсі початку XXI ст.»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.01 – українська мова

Активний розвиток інформаційного простору зумовлює актуалізацію тих інституційних типів дискурсу та дискурсивних практик, що демонструють загальні тенденції еволюції індивідуальної та масової свідомості носіїв мови. Використання елементів інтертексту та прецедентних феноменів належить саме до таких тенденцій, що позначають зміну вектору скерування медійного дискурсу від масового, пересічного адресата до інтелектуального, підготовленого реципієнта. Потенційний адресат медійних текстів постає як особистість, здатна до витлумачення, розуміння та інтерпретації як експліцитного, так й імпліцитного змісту повідомлення. Виявлення прецедентних одиниць потребує від реципієнта наявності знань з літератури, історії, музики, живопису, театру тощо, а також орієнтовано на демонстрацію пошукових здібностей, що актуалізують інтелектуальний потенціал мовців. Цей факт засвідчує зміну настанов авторів медійного дискурсу та підвищення вимог до потенційних адресатів, які мають бути готовими не до сприйняття примітивних текстів, витлумачених і спрощених до рівня розуміння пересічного реципієнта, а до серйозної розумової праці – потрактування, інтерпретації, порівняння та занурення в глобальний інформаційний контекст. Зазначена тенденція і визначає **актуальність** дисертаційної праці І. В. Богданової.

Дисертацію виконано в межах наукових тем кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету (м. Вінниця) «Рівнева структура національно-когнітивної і національно-мовної картин світу: теоретичний і прикладний вияви» та «Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної

548/09.1.3-45
Віг 12.05.2016

особистості та її комп'ютерне моделювання», тому вона значною мірою відповідає проблематиці обох обраних наукових напрямів.

Матеріалом для аналізу слугували 3272 прецедентні одиниці, вилучені з 3217 текстових відрізків, отриманих під час механічної вибірки з українських видань «Український тиждень», «Дзеркало тижня», «Високий замок», «Газета по-українськи», що мають друковану та електронну версії, а також з інтернет-видань «Українська правда» і «Тиждень». Загальна кількість проаналізованих видань – 700, що дає підстави говорити про валідність отриманих результатів.

За темою дисертації надруковано 14 одноосібних статей, серед яких 6 у фахових виданнях України та 2 в зарубіжних наукових збірниках, інші публікації додаткового віддзеркалюють отримані результати роботи.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження сучасного медійного дискурсу» зосереджено увагу на понятті медійного дискурсу та одній з його засадничих категорій – інтертекстуальності. Дефініцію дискурсу подано з опертям на сучасні мовознавчі розвідки, тому виокремлено дискурс як процес і дискурс як результат (с. 19), а робочим визначенням дискурсу обрано запропоноване А. П. Загнітком, що також охоплює два основних потрактування цього поняття. Цілком погоджуємося і з запропонованими роботі розмежуванням тексту й дискурсу, які за певних умов можна вважати тотожними поняттями, зокрема щодо медійного дискурсу, у якому текстове повідомлення набуває дискурсивного статусу лише за рахунок зміни сфери функціонування або контекстуального оточення (напр., новинне повідомлення однакового змісту в газеті, Інтернет-порталі або в теленовинах).

У цьому розділі розроблено й типологію категорій медійного дискурсу, серед яких відповідно до ознак постмодерністського типу свідомості виокремлено такі категорії: інтертекстуальність, культурна і соціальна зумовленість; дискурсивна інтерференція (інтердискурсивність); мультимедійність; гіпертекстуальність; тематична відтворюваність. Запропонована типологія є оригінальною та характеризує сучасний медійний

дискурс за всіма аспектами текстотворення. Окремо увагу зосереджено на сутнісних ознаках інтертекстуальності, що становить основу дисертаційної праці І. В. Богданової.

Перший розділ завершено оглядом методологічного підґрунтя дисертації, що відповідає чинним вимогам.

Другий розділі «Сутність прецедентних феноменів та одиниць у формально-змістовому та функційному аспектах» містить опис теорії прецедентності та визначення прецедентних феноменів і прецедентних одиниць у медійному дискурсі. І. В. Богданова аналізує прецедентні одиниці та суміжні мовні засоби (метафору, афоризми, фразеологізми тощо) й виокремлює характерні риси саме прецедентних феноменів.

У п. 2.2. подано авторську концепцію прецедентності як суміжного з інтертекстуальністю поняття. Авторка дисертації представляє дещо дискусійний погляд щодо трактування інтертекстуальності як різновиду прецедентності (с. 78), що суперечить прийнятому в науці витлумаченню інтертекстуальності, запропонованому Ю. Кристевою. Апеляція до вузького розуміння інтертекстуальності не знімає достатньо оригінального підходу до виявлення співвідношення цих понять, проте цілком вкладається в загальну концепцію прецедентності, запроповану в роботі І. В. Богданової. Так, аналіз подібних прикладів, напр.: *Також повідомлялося, що за словами військового експерта Дмитра Тимчука, ситуація у зоні АТО станом на 27 серпня ускладнилася* (с. 81) як виявів прецедентності можливий лише в межах представленої концепції прецедентних одиниць. Такий підхід є достатньо широким, тому що орієнтований не стільки на мовний аспект медійного дискурсу, скільки на аспекти дискурсивних практик та дискурсивну діяльність мовців у межах суміжних дискурсів – політичного, релігійного, економічного тощо.

Не можна не зазначити новаторство І. В. Богданової, яка пропонує розглядати прецедентні одиниці відповідно до кореляції з прецедентними ситуаціями, а не у зв'язку з мистецькими, зокрема літературними творами,

що переважно характерно для лінгвістичних праць, присвячених прецедентності. Доказом цього є представлена типологія сфер, що стають джерелом для прецедентних одиниць (с. 84).

У цьому ж розділі проаналізовано основні трансформації прецедентних одиниць, серед яких наголошено на лексичних та синтаксичних різновидах.

Серед функцій, що виконують прецедентні одиниці, визначено оцінну, естетичну (поетичну), прагматичну, консолідувальну (парольну), номінативну (моделювальну), евфемістичну, атрактивну (с. 110–11). Представлена типологія є цілком логічною, проте не можна не погодитися з авторкою роботи щодо складності виокремлення конкретних функцій прецедентних одиниць на практиці через їхню контамінованість.

Третій розділі «Сугестивність прецедентних феноменів у медійному дискурсі» містить актуалізацію впливового потенціалу прецедентних феноменів, зокрема в маніпулятивному аспекті. Ґрунтовно досліджено поняття маніпулятивного впливу та сугестії як його прихованого різновиду. Аналізуючи чинники сугестивності в дискурсі, І. В. Богданова узагальнює та додає власні: соціальний статус сугестора; психічні особливості сугеренда; стосунки, що склалися між ними; особливості конструювання сугестивного повідомлення; мовні компетенції адресата й адресанта; імпліцитність; ступінь емоційності повідомлення; рівень довіри до джерела інформації; національна належність (с. 125–126).

Потракування прецедентних одиниць як засобів навіювання становить підґрунтя авторської концепції в дисертації І. В. Богданової. Основна специфіка використання цих засобів полягає в тому, що результат інтелектуальної, тобто раціональної діяльності носіїв мови виступає елементом ірраціонального сприйняття інформації, тобто наявний певний парадокс або внутрішня суперечливість механізмів дії на свідомість і підсвідомість реципієнтів, що і характерно для маніпулятивного впливу. У роботі (п. 3.2.1) простежено реалізацію всіх сугестивних тактик через прецедентні одиниці. У роботі визначено та проілюстровано такі мовні

прийоми реалізації сугестивних тактик: використання ритму й рими, алітерації та асонансу, специфіки вимови; заміна й додавання морфем; мовна гра, емоційно-експресивна лексика, тропи, модальні слова; парцеляція, градація тощо. Потрібно зазначити, що окремо представлено комунікативно-прагматичний рівень, на якому репрезентовано зміну інтонації та риторичні питання.

Висновки роботи є переконливими, повними і відповідають поставленим завданням.

Дисертація І. В. Богданової є ґрунтовним та оригінальним дослідженням, що представляє авторську концепцію теорії прецедентності та містить опис сугестивного потенціалу прецедентних одиниць. Зважаючи на це, окремі питання й проблеми, порушені в роботі, потребують додаткових пояснень і коментарів.

1. У підрозділі 2.1.2.3. «Прецедентні одиниці та фразеологізми» презентовано узагальнення основних лінгвістичних концепцій щодо спільного і відмінного у фразеологізмах і прецедентних одиницях (с. 70–73). І. В. Богданова дотримується поглядів Л. Г. Скрипник щодо потрактування крилатих висловів як периферійних елементів фразеологічної системи мови. Однак на відміну від інших порівняльних підрозділів, де виокремлено конкретні критерії розмежування, тут нечітко сформульована авторська позиція щодо сутності фразеологічних одиниць як виявів текстової прецедентності. Бажано було б окреслити та обґрунтувати власну позицію стосовно співвідношення фразеологізмів усіх типів і прецедентних одиниць, оскільки фразеологізми виконують визначальну роль у реалізації ігрового принципу текстотворення у постмодернізмі, зокрема і в сучасному медійному дискурсі, напр.: *Чим далі в ліс – тим своя сорочка ближче до тіла* тощо. Неможливість встановлення першоджерела фразеологізмів, на нашу думку, не знижує їхньої релевантності в медійному дискурсі та вказує на його прецедентний характер.

2. Представлений у дисертації аналіз трансформованих прецедентних одиниць був би повнішим, якби його було подано крізь призму сугестивності, тобто через вираження маніпулятивного потенціалу трансформованими прецедентними одиницями.

3. Виокремлення тактик сугестії (п. 3.2.2) не зовсім коректно названо «мовними рівнями реалізації сугестивних технологій», тоді як у підрозділі йдеться про конкретні мовні засоби реалізації відповідних сугестивних тактик маніпулятивного впливу.

4. Вважаємо, що потрібно розширити комунікативно-прагматичний рівень реалізації сугестії через прецедентні одиниці, додавши непрямі мовленнєві акти (замість уналежнення їх до синтаксичного рівня) та розглянувши інтенційний аспект медійного дискурсу.

Наведені міркування не мають характеру зауважень, а є рекомендаціями щодо подальшого розгортання порушеної в роботі проблематики.

Автореферат передає всі ключові положення дослідження, не містить додаткової інформації і повною мірою відбиває зміст роботи.

Дисертація І. В. Богданової «Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст.», відповідає Постанові № 567 Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року «Порядок присудження наукового ступеня та присвоєння вченого звання наукового співробітника», а автор роботи заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри прикладної лінгвістики

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

й секретар ОНУ
І. І. Мечникова
к. х. н., доцент

Курандо С. В.

Н. В. Кондратенко